

Riksbanken har genomfört en undersökning bland företag i det svenska näringslivet för att få fördjupad information om företagens syn på situationen i ekonomin. Den nu aktuella undersökningen är den första i en serie studier som planeras att genomföras inför varje penningpolitisk rapport. Undersökningen stöder bilden av att ekonomin för närvarande utvecklas starkt och att pristrycket ökar. Resultaten visar bland annat att företagen är påtagligt nöjda med utvecklingen av lönsamheten. Detta beror i sin tur främst på det allmänt goda efterfrågeläget i ekonomin och den höga produktions-takten. Samtidigt anger företagen att man anställer allt fler. Det råder brist på arbetskraft men denna förefaller inte vara generell utan koncentrerad till vissa yrkesgrupper. Majoriteten av de svarande anger att priserna det senaste året har ökat mer än vad som brukar vara normalt och att denna tendens väntas fortsätta även nästa år. Det är både olika typer av kostnadsökningar, bland annat högre insatsvaru-priser, och en gynnsam konjunktur som anges som främsta orsaker till prisökningarna. Livsmedelsproducenterna och detaljhandeln svarar entydigt att priserna på främst baslivsmedel förväntas stiga till följd av dyrare råvaror.

Syftet med undersökningen

Riksbanken har för avsikt att genomföra en undersökning bland företag i näringslivet inför varje penningpolitisk rapport, det vill säga tre gånger per år. Huvudsyftet med undersökningen är att få fördjupad information om hur företagen planerar och agerar under de aktuella förhållandena i ekonomin. Ett annat syfte är att öka Riksbankens kunskap om företags- och branschförhållandena i näringslivet i allmänhet. Resultaten från undersökningen kompletterar således andra statistikkällor och metoder som Riksbanken använder sig av. Det finns dock begränsningar för hur resultaten kan generaliseras eftersom antalet intervjuade företag är förhållandevis litet och inte heller är representativt för näringslivet som helhet. Fördelen med att genomföra djupintervjuer ligger istället i att de ger en stor mängd detaljerad information om hur företagen agerar givet omständigheterna i ekonomin. Man bör också över tid kunna urskilja olika handlingsmönster hos företagen som är specifika för vissa ekonomiska förhållanden. En analys av dessa mönster skulle också kunna förbättra tolkningsmöjligheterna av den generella statistiken. Dessa mönster är inte enkla att klassificera men är värdefulla i Riksbankens kunskapsuppbyggnad om företagens situation och beteende.

Liknande undersökningar av centralbanker i andra länder

En del andra centralbanker runt om i världen gör egna företagsundersökningar, bland annat i Norge, Nya Zeeland, Schweiz, Storbritannien och USA. Centralbankerna har olika motiv för att

genomföra dessa undersökningar och de varierar också i omfattning. I några fall samlar centralbankerna in detaljerad statistik i den form som till exempel Konjunkturinstitutets barometer i Sverige omfattar. I andra fall är tonvikten i undersökningen att få kompletterande och fördjupande information från företagen. Centralbankerna redovisar vanligtvis sammanfattningar från sina respektive undersökningar. Den kanske mest kända undersökningen är den så kallade Beige Book i USA som genomförs av de olika regionala distrikten inför varje penningpolitiskt möte i Federal Reserves penningpolitiska kommitté, FOMC. Resultaten från undersökningen är en del av det beslutsunderlag som FOMC har tillgång till och en sammanfattning av undersökningen publiceras inför varje möte.

Ett 60-tal företag intervjuades i höstens undersökning

Personal från Riksbanken intervjuade cirka 60 företag och branschorganisationer under vecka 34 till och med vecka 38. Urvalet av företag är inte representativt för hela näringslivet så tillvida att tonvikten i undersökningen ligger på medelstora och stora företag. Tillsammans sysselsätter de intervjuade företagen drygt 200 000 anställda i Sverige, cirka 8 procent av den totala sysselsättningen i näringslivet. I de flesta fall genomfördes intervjuerna på plats hos företaget med representanter för företagets ledning under ungefär 1 timme. De intervjuade har fått svara på frågor om hur de ser på företagets aktuella situation med avseende på bland annat produktion, sysselsättning och priser (se tabell R2).

Tabell R2. Huvudfrågor ställda till företagen i de olika sektorerna

	Industri	Bygg	Handel	Privata tjänster
Produktion/försäljning	X	X	X	X
Sysselsättning	X	X	X	X
Kapacitetsutnyttjande	X			
Brist på arbetskraft		X	X	X
Investeringsplaner	X	X		
Lönsamhet	X	X	X	X
Konkurrenssituation			X	X
Prisutveckling	X	X	X	X

Anm: X markerar att frågan har ställts till de intervjuade företagen i sektorn
Källa: Riksbanken

Expansion inom alla sektorer i näringslivet

Sammantaget tyder resultaten från intervjuerna på att näringslivet i Sverige för närvarande befinner sig i en bred expansionsfas där både produktionen och sysselsättningen ökar. Det finns samtidigt även tendenser till att företagen fortsätter att höja sina priser mer än vad som är normalt.

I samtliga fyra undersökta sektorer (industri, bygg, handel och privata tjänstenäringen) svarade företagen att både produktion/för-

säljning och sysselsättning ökar samtidigt som priserna stiger mer än vad som brukar vara normalt. Det är framförallt företagen i byggindustrin som entydigt svarar att aktiviteten för närvarande är hög. Byggföretagen uppger också en allt svårare brist på arbetskraft och har därför börjat anställa personer utanför de grupper som de traditionellt rekryterar ur. Inom industrin, handeln och tjänstenäringarna uppges inte arbetskraftsbristen vara ett generellt problem även om det råder brist på personer med speciell kompetens som IT-specialister, civilingenjörer, ekonomer, chefer för att nämna några. I allmänhet anser företagen, även de bemanningsföretag som Riksbanken har intervjuat, att det går att få tag på de flesta kategorier av arbetskraft men att det tar längre tid nu är tidigare. Vissa företag är oroliga för tillgången på arbetskraft på längre sikt och ser problem med utbildningssystemets dimensionering i relation till de väntade behoven inom vissa yrkeskategorier.

Stigande stålpriser har höjt kostnaderna

Vissa företag i verkstadsindustrin är mycket nöjda med utvecklingen av såväl produktionsvolymen som lönsamheten. Dessa företag har i allmänhet också mycket begränsade möjligheter att ytterligare öka tillverkningskapaciteten. Den goda tillväxten i efterfrågan har lett till ökad sysselsättning även om det samtidigt finns planer på att rationalisera verksamheten och på längre sikt minska antalet anställda. Det har också i flera fall varit möjligt att höja priserna för att bättre anpassa efterfrågan till utbudet och priserna har också ökat mer än vad som brukar vara vanligt.

Andra branscher inom tillverkningsindustrin har upplevt en lägre volymtillväxt och också känt av större prispress och svagare lönsamhetsutveckling. Förutom den svaga volymtillväxten har också stigande råvarupriser varit en dämpande faktor för lönsamheten. Många av de råvaror som används i industriell produktion har stigit kraftigt i pris på senare år. Företagen anger att det är priserna på olika metaller, och då främst på rostfritt stål, som inneburit kostnadsökningar med inverkan på lönsamhetsutvecklingen. I en del fall har även nivån på den svenska kronans växelkurs mot USA-dollarn påverkat lönsamheten. Det har främst gällt för företag som har sina huvudsakliga intäkter i dollar.

Inom byggindustrin har kostnaderna för byggmaterial ökat och det har även fått konsekvenser för lönsamheten. Byggföretagen anger att de skulle kunna öka lönsamheten ytterligare genom att höja effektiviteten. Man har också velat höja priserna i större omfattning än vad som har varit möjligt mot bakgrund av den goda byggkonjunkturen. Även om det har varit svårt att få tag på arbetskraft har lönerna enligt byggföretagen inte stigit mer än väntat och löneutvecklingen har varit förhållandevis återhållsam i denna konjunkturuppgång. Något som kan ha bidragit till att hålla tillbaka löneutvecklingen i byggbranschen är att allt fler utländska byggföretag och allt mer utländsk arbetskraft kommit in i byggsektorn.

Fortsatta produktivetsökningar möjliga enligt företagen

Den senaste tidens inbromsning av ekonomins arbetsproduktivitet som rapporteras i nationalräkenskapsstatistik diskuterades också med företagen. Få företag kände igen situationen med en långsammare produktivetsökningstakt. De flesta industriföretag uppgav en fortsatt hög tillväxt i produktiviteten och flera såg stor potential att ytterligare höja produktiviteten genom rationalisering och nyinvesteringar.

Industriföretagen anser alltså att man har relativt goda möjligheter att möta ökning i lönekostnaderna med åtgärder som höjer produktiviteten så att kostnaderna inte stiger ytterligare. Situationen för tjänsteföretagen är i regel en annan och det är också här som företagen är mer bekymrade för lönekostnadsutvecklingen. Det är i de mest arbetsintensiva branscherna som de ökande lönekostnaderna bedöms leda till höjda priser då möjligheterna att öka produktiviteten är relativt små. Ändå tycks företagen i allmänhet anse att det är möjligt att hantera ökade kostnader, främst tack vare att efterfrågan i ekonomin utvecklas starkt.

En tänkbar orsak till en lägre produktivetsutveckling, som framförallt tjänsteföretagen angav, är att den snabbt ökande sysselsättningen innebär att relativt oerfaren personal anställs och att dessa till en början är mindre produktiva än sina kollegor. En annan möjlig förklaring är också att den höga aktiviteten bland företagen har gjort det nödvändigt att expandera administrationen och andra kringtjänster, vilket tillfälligt kan dra ned den uppmätta tillväxttakten i produktiviteten.

Höjda livsmedelspriser väntas till följd av ökad internationell efterfrågan

I många branscher uppgav företagen att det var svårt att höja sina försäljningspriser på grund av hård konkurrens och att kunderna skulle ha svårt att acceptera detta. Inom andra branscher var det lättare att få igenom prisökningar främst till följd av den höga efterfrågan. Den tydligaste signalen om framtida prisökningar som företagen i intervjuundersökningen uppgav gällde priserna på livsmedel. Både livsmedelsproducenter och företag inom detaljhandeln pekade på att råvaror som mjölk, spannmål och kött stigit i pris och att detta kommer att höja produktionskostnaderna och i slutändan även priset i butikerna på vissa dagligvaror. De ökade priserna ansågs bero på internationella faktorer, främst ökad internationell efterfrågan. Även europeiska producenter har, enligt de intervjuade företagen, aviserat kommande kraftiga prisökningar på dagligvaror av samma orsaker. Företagen bedömde inte heller att utbudet av råvaror kunde ökas på kort sikt eller att det gick att hitta andra underleverantörer.